

بررسی جایگاه دیریت در قرآن کریم

کامران پاشایی فخری و پروانه عادل زاده

(اعضای هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز)

سرشناسه	پاشایی فخری، کامران، ۱۳۴۶ -
عنوان و نام پدیدآور	بررسی جایگاه مدیریت در قرآن کریم/ پژوهش و نگارش کامران پاشایی فخری و پروانه عادلزاده
مشخصات نشر	تبریز: مولی علی، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	۲۲۶ ص.: جدول، نمودار.
شابک	۱۲۰۰۰۰ ریال 6-17-6042-600-978:
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۲۱۱ - ۲۲۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.
یادداشت	نمایه.
شناسه افزوده	پروانه عادلزاده، ۱۳۵۳ -
موضوع	مدیریت
موضوع	مدیریت (اسلام) -- جنبه های قرآنی
موضوع	مدیریت (اسلام)

بررسی جایگاه مدیریت در قرآن کریم

مولفان: کامران پاشایی فخری و پروانه عادلزاده (اعضای هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز)

ناشر: مولی علی

حروف چینی، صفحه آرایی و مجری فنی: موسسه ای چرخ نیلوفری آذربایجان

طرح روی جلد: شادی کوپاهی

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد چاپ اول: ۱۳۹۱ لیتوگرافی: نگین فیلم

چاپ: امید صحافی: آلمان

ISBN: 978-600-6042-17-6

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۰۴۲-۱۷-۶

کلیه ی حقوق برای ناشر محفوظ است

قیمت: ۱۲۰۰۰۰ ریال

مراکز بخش: انتشارات مولی علی، خیابان شریعتی شمالی، ساختمان وجدان دوست ۱۳، طبقه اول واحد یک،

تلفن: ۵۵۴۴۹۷۷-۴۱۱

انتشارات شایسته خیابان امام ره سه راهی طالقانی تلفن: ۵۵۶۱۹۶۱-۴۱۱

نمایش

به مهر تو ای ماه زیبا قسم
 به آن سینه هم چو صبح بهار
 به آن شکرین خنده نوشبار
 به آهی که از سینه‌ای سوخته
 به اشکی که از دیده عاشقی
 به آن دردمندی که نومیدوار
 به گم کرده راهی که از کاروان
 به خونین جگر لاله داعدار
 به جان‌های از عاشقی بی‌قرار
 به آن ناله‌هایی که پر می‌کشند
 به عمری که در آرزویت گذشت
 به دلدادگانی پریشان چو من
 به آیین طنازی و دلبری
 به آن آتشین پرتو ایزدی
 اگر می‌شناسی خداوند را
 که عشقات ز دل رفتنی نیست نیست

به چهر تو ای مهر رخشا قسم
 به آن زلف چون شام یلدا قسم
 به آن دیدگان فریبا قسم
 کشد شعله تا عرش اعلا قسم
 به دامن چکد زاله آسا قسم
 فرو بسته چشم از مدداوا قسم
 جدا مانده افتاده از پا قسم
 که بنشسته تنها به صحرا قسم
 به دل‌های عشاق شیدا قسم
 به سوی خدا نیمه شب‌ها قسم
 به دیروز و امروز و فردا قسم
 که در کوی یارند رسوا قسم
 به «شیرین» به «لیلا» به «عذرا» قسم
 که تابید بر طور سینا قسم
 به ذات خداوند یکتا قسم
 به پروردگار توانا قسم

علی اطهری

فهرست مطالب

فصل یکم

سیر تاریخی و تعریف علم مدیریت

۱۶	سیر تاریخی علم مدیریت
۳۳	تعریف مدیریت

فصل دوم

اصول، ماهیت و وظایف و روش‌های مدیریت

۳۶	اصول، ماهیت و روش‌های مدیریت
۳۶	اصول یا رهنمودهایی برای برنامه‌ریزی
۳۶	۱. اصل مشارکت‌ها در تعیین هدف‌ها
۳۶	۲. اصل هدف‌ها
۳۶	۳. اصل اولویت برنامه‌ریزی
۳۷	۴. اصل کارایی برنامه‌ها
۳۷	۵. اصل مفروضات برنامه ریزی
۳۷	۶. اصل استراتژی و چارچوب سیاست
۳۷	۷. اصل عامل محدودکننده
۳۸	۸. اصل تعهد
۳۸	۹. اصل انعطاف‌پذیری
۳۸	۱۰. اصل تبیین مسیر تغییرات
۳۸	اصول یا رهنمودهایی برای سازماندهی
۳۹	۱. اصل وحدت هدف‌ها
۳۹	۲. اصل کارایی سازمان
۳۹	۳. اصل حوزه یا قلمرو مدیریت
۴۰	۴. اصل سلسله مراتب
۴۰	۵. اصل تفویض اختیار با توجه به نتیجه‌های مورد نظر
۴۰	۶. اصل قطعیت مسئولیت
۴۰	۷. اصل تناسب اختیارات با مسئولیت‌ها
۴۰	۸. اصل وحدت فرماندهی
۴۰	۹. اصل گستره اختیارات
۴۱	۱۰. اصل تعیین وظیف
۴۱	۱۱. اصل توازن
۴۱	۱۲. اصل انعطاف‌پذیری
۴۱	۱۳. اصل تناسب رهبری
۴۳	اصول یا رهنمودهایی برای تأمین نیروی انسانی

۴۳	۱. اصل هدف تامین نیروی انسانی
۴۴	فرایند تامین نیروی انسانی
۴۴	۱. اصل تعریف شغل
۴۴	۲. اصل ارزیابی مدیریت
۴۴	۳. اصل رقابت آزاد
۴۵	۴. اصل آموزش و توسعه مدیریت
۴۵	۵. اصل هدف آموزش
۴۵	۶. اصل توسعه مستمر
۴۶	اصول یا رهنمودهایی برای رهبری
۴۶	۱. اصل هماهنگی هدفها
۴۶	۲. اصل انگیزش
۴۶	۳. اصل رهبری
۴۶	۴. اصل روشن بودن سیستم ارتباطات
۴۷	۵. اصل یکپارچگی سیستم ارتباطات
۴۷	۶. اصل کاربرد سازمان غیررسمی به عنوان مکمل
۴۷	اصول یا رهنمودهایی برای کنترل و نظارت
۴۸	۱. اصل هدف کنترل
۴۸	۲. اصل تعیین مسیر کنترل در آینده
۴۹	۳. اصل مسئولیت کنترل
۴۹	۴. اصل کارایی کنترل
۴۹	۵. اصل جلوگیری از کنترل
۵۰	۶. اصل منعکس ساختن برنامه
۵۰	۷. اصل متناسب بودن ساختار سازمانی
۵۰	۸. اصل قابل درک بودن سیستم کنترل برای مدیر
۵۱	۹. اصل استانداردها
۵۱	۱۰. اصل کنترل در نقطه تعیین کننده
۵۲	۱۱. اصل تمرکز بر انحرافها
۵۳	۱۲. اصل انعطافپذیری سیستم کنترل
۵۳	۱۳. اصل اقدام
۵۳	ماهیت، روش ها و وظایف مدیریت از منظر نظریه پردازان
۵۵	روش های مدیریت
۵۵	۱. روش تجربی یا مبتنی بر قضیه
۵۶	۲. روش مبتنی بر نقش های مدیریت
۵۶	۳. روش موقعیتی یا اقتضایی
۵۷	۴. روش ریاضی یا علم مدیریت
۵۷	۵. روش مبتنی بر تئوری تصمیم گیری

۵۸	۶. روش مهندسی مجدد
۵۹	۷. روش سیستمی
۵۹	۸. دیدگاه مبتنی بر سیستم‌های اجتماعی-فنی
۶۰	۹. دیدگاه مبتنی بر سیستم همکاری‌های اجتماعی
۶۰	۱۰. دیدگاه مبتنی بر رفتار گروه
۶۱	۱۱. دیدگاه مبتنی بر رفتار بین اشخاص
۶۱	۱۲. چارچوب‌ها از یک گیزی
۶۲	۱۳. دیدگاه مبتنی بر مدیریت با کیفیت کامل
۶۲	۱۴. دیدگاه مبتنی بر فرآیند مدیریت یا مدیریت عملیاتی

فصل سوم

مدیریت از منظر قرآن کریم

۶۴	مدیریت از منظر قرآن کریم
۶۸	ضرورت و هدف مدیریت از منظر قرآن کریم
۷۷	مدیریت و جایگاه انسان در قرآن کریم
۷۹	جایگاه و مفهوم امام در مدیریت قرآنی
۸۱	شایسته سالاری و ویژگی‌های مدیر شایسته
۸۲	مدیریت بر قلب‌ها
۸۶	اسبب‌های مدیریت از منظر قرآن
۸۹	اصول مدیریت قرآنی
۸۹	۱. برنامه ریزی
۹۴	۲. تصمیم‌گیری و حل مسئله
۱۱۴	۳. سازماندهی و هماهنگی
۱۳۰	۴. هدایت و رهبری
۱۳۲	۵. کنترل و ارزیابی
۱۴۳	شاخصه‌های ارزیابی و ارزشیابی
۱۵۲	مدیریت منابع انسانی از منظر قرآن کریم

فصل چهارم

جلوه‌های مدیریت در آثار اندیشمندان اسلامی

۱۵۶	جلوه‌های مدیریت در آثار اندیشمندان اسلامی
۱۵۶	یعقوب کنذی
۱۵۷	عبدالله بن مقفع
۱۵۸	ابوالعباس سرخسی
۱۵۹	قاضی ابویوسف و ابوالحسن ماوردی
۱۵۹	ابو زید بلخی
۱۶۰	ابوعمر احمد بن محمد اندلسی (ابن عبد ربّه)

۱۶۰	ابوالحسن علی بن ربن طبری
۱۶۰	محمد بن زکریای رازی
۱۶۱	ابونصر فارابی
۱۶۲	ابوالحسن عامری نیشابوری
۱۶۴	ابو عثمان عمرو بن جاحظ
۱۶۵	ابوعلی سینا
۱۶۵	امام محمد غزالی
۱۶۸	ابوعلی مسکویه
۱۶۹	ابو انان لاصفا
۱۷۰	شهاب الدین سهروردی
۱۷۱	منتجب الدین بدیع علی بن احمد الکاتب اتابک جوینی
۱۷۱	احمد بن عمر بن علی نظامی سمرقندی
۱۷۲	محمد غازی ملطوی
۱۷۳	حکیم ابوالقاسم فردوسی
۱۷۵	عبید زاکانی
۱۷۷	شمس الدین محمد شهرزوری
۱۷۸	صدر المتألهین شیرازی
۱۷۹	شیخ الطائفه ابو جعفر محمد بن حسن بن علی طوسی
۱۸۰	ابوالقاسم جعفر بن الحسن (محقق حلّی)
۱۸۱	علی بن الحسین بن عبدالمالی (محقق کرکی)
۱۸۲	زین الدین بن نورالدین علی بن احمد عاملی (شهید ثانی)
۱۸۳	احمد بن محمد اردبیلی (مقدس اردبیلی)
۱۸۴	ملا محسن فیض کاشانی
۱۸۵	محمد باقر سبزواری
۱۸۶	محمد باقر مجلسی
۱۸۷	آیت الله میرزا محمد حسین نائینی
۱۸۷	شیخ محمد حسن نجفی
۱۸۸	شیخ انصاری
۱۸۸	فقهائ مختلف و موافق مشروطیت
۱۸۹	آیت الله بروجردی
۱۸۹	آیت الله روح الله الموسوی الخمینی (ره)
۱۹۲	نتایج و پیشنهادها
۱۹۵	فهرست آیات قرآنی
۲۱۰	منابع و مأخذ فارسی
۲۲۳	منابع لاتین

پیش‌گفتار

به هندوستان اصلی شو برای مردم معنی به چین صورتی تا کی پی مردم گیا رفتن (خاقانی)
گنجینه‌ی انسانی هر اجتماع، بزرگ‌ترین سرمایه‌ی آن است، این سرمایه‌های انسانی، همواره نیازمند مدیریت، رهبری، اکتشاف و استخراج است. بشر بر عکس حیوانات که مجهز به نیروی خودکار غریزه است، در هدایت نیازمند به تحصیل و اکتساب و به عبارت دیگر به رهبری و راهنمایی محتاج است. انسان‌ها و حیات روحی آن‌ها دارای قوانین و مکانیسم‌ها و فعل و انفعالات اختصاصی‌اند، اگر بخواهیم با آن‌ها تعامل مثبت داشته باشیم باید قوانین حاکم بر رفتار بشر را خوب بشناسیم و کلید و رمز شخصیتی‌شان را به دست آوریم. گشودن کتاب روح و جلب همکاری‌شان بیش از هر چیز، آگاهی و ظرافت می‌خواهد به زور؟ قوانین رفتار انسانی را باید مانند قوانین فیزیک، شیمی و فیزیولوژی کشف کرد نه وضع.

... و علم مدیریت مبتنی بر کشف چگونگی اعمال قوانین، اصول ویژه حاکم بر انسان و درک امور شخصیتی آحاد مردمی است که به نحوی با او در ارتباط‌اند و با تکیه بر تکنیک‌ها و ابزار لازم، گردونه‌ی تشکیلات و سازمان را به سمت هدف‌های مطلوب هدایت و رهبری می‌کنند. هم‌چنین در متون دینی، الگوی مدیریت، رسالت اثبات و هدف اساسی در مدیریت علمی نیز نمی‌تواند بیگانه و نامربوط به هدف اصلی رسالت‌ها باشد که این مهم به زیبایی تمام در متون ادب فارسی انعکاس و نمود پیدا کرده است.

یکی از شگفتی‌های اقلیم ادب پارسی این است که تاکنون ده‌ها هزار کتاب و مقاله در باب اندیشه‌های بزرگان این کهن سرزمین به صورت و منی آمده و می‌آید و هر یک به نوعی با شمع رخسار آنان عشق می‌بازد ولی هم‌چنان نشان کامل میخانه‌ی‌شان چون راه گنج از دید صورت‌پرستان مستور مانده است.

رفقیان چشم ظاهرین بدوزید که ما را در میان سری است مکتوم

همه عالم گر این صورت ببینند کس این معنی نخواهد کرد معلوم (سعدی)

جامعه‌ی ایرانی همانند جوامع متمدن دیگر، ویژگی‌های خاص خود را داراست و از آن‌جا که مدیریت در هر جامعه، رابطه‌ی مستقیمی با فرهنگ آن جامعه دارد، ضروری است که برای نهادینه کردن اصول مدیریت ایرانی، فرهنگ آن را بشناسیم و یک سلسله قوانین مخصوص‌اش را کشف کنیم. پرواضح است اعمال شیوه‌های مدیریت، جزء از طریق تفسیر و انطباق ادبیات با مقتضای احوال عصر و مطالبات اجتماعی میسر نخواهد بود و موشکافی در متون ادبیات پارسی به عنوان گنجینه‌ی فعالیت‌های عقلی و ذوقی ایرانیان، قطعاً این امکان را میسر می‌کند که در تبیین برنامه‌های اجرائی این ملت کمتر به خطا رویم.

پژوهشگری که بخواهد درباره‌ی مدیریت، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، تاریخ و فلسفه تحقیق کند ولی آثار بزرگان ادب پارسی را نادیده بگیرد، در حقیقت خود را از فعالیت‌های عقلی برگزیدگان یک ملت متفکر و هوشمند محروم ساخته است. این حقیقت که به متون ادبیات فارسی، غالباً غیرعلمی نگاه شده و انس علمی و شناختی این آثار آبی در ادوار تاریخی، کمتر مورد عنایت جان‌های تشنه‌ی معرفت بوده است، بر هیچ اندیشه‌مندی مکتوم نیست.

القصه نگارنده‌ی این کتاب سعی کرده است گوشه‌هایی از این در مکنون را در حد وسع و توان خود از منظر مدیریتی به پیشگاه اربابان علم و فضل عرضه دارد به امید آن که اکسیرسازان عصر روشنایی این فلز کم بها را به زر ناب بدل کنند تا ادبیات پارسی از رکودی که سال‌هاست با آن دست به گریبان است، رهایی یابد. پوشیده نیست خلق هر کار جدیدی، با فراز و فرودهای بسیار توأم است، نگارنده نیز با شوق درونی، ناملايمات طریقت را با همراهی پیشوایانی عالم به جان دوست‌تر داشته تا بخشی از این آیین‌های جهانی علم و دانش (ادبیات فارسی) هر چه افزون‌تر بر ادب‌دوستان مکشوف شود. متون ۹ گانه‌ی ادب پارسی به همراه آیات نورانی قرآن کریم در این کتاب از منظر مدیریتی مورد مذاقه، تبیین و تحلیل قرار گرفته است ولی بی‌گمان، تفاوت و تشابه نگرشی هر یک از نظریه‌پردازان ایرانی و غیرایرانی، واقعیت‌های انکارناپذیری چون زلویه‌ی دید، مقتضای زمان و مکان و ایدئولوژی مخصوص آنان را بیش‌تر می‌نمایاند.

باغ بی‌خزان شهبازانی چون سعدی، خواجه نظام‌الملک، قابوس بن وشمگیر، خواجه نصیرالدین توسی، عطار نیشابوری، نظامی گنجی‌ای و نویسندگان فکور مرزبان‌نامه و کلیله و دمنه، هر چند از برخی جنبه‌ها به علم مدیریت پرداخته لکن دانشگاهی ساخته‌اند که طالب را بر حسب مراتب بینش و استعداد از صورت تا معنا راهنمایی می‌کنند.

تدوین این کتاب، فراتر از ایجاد دانشگاهی در واقع عمل به توصیه‌ی حضرت مولانا برای دمیدن روحی نو در قالب حرف کهن فرهنگ ما نیز است. همان فرهنگی که اکنون آماج انواع تهاول‌هاست و به مدیران ما التاء می‌کند و تا حدی باورانده است که خود قورباغه‌ای نداریم که قورت دهیم! آری ملت قدیمی ایران مشکلی دارند و آن قدیمی بودن است تا با حسرت بگویند: خوشا به حال نورسیدگان علم!

این کتاب، تلاشی ناچیز و همتی دلسوزانه در راه نشان دادن ظرفیت الهام بخش علم و دانش ایرانی است ولی هرگز نمی‌توان ادعا کرد که بررسی اثری به تمام و کمال معنای آن راه می‌یابد بلکه نکات عمیق‌تری را برای بررسی آیندگان، ناخواسته باقی می‌گذارد.

همه سوز ناتمام‌ام، همه درد و آرزویم به همان ده یقین را که شهید جستجویم